

LEON HARMEL

KATOLIČKI VELEINDUSTRIJALAC.

I. Ličnost.

KAD se u Francuskoj bilo gdje povede razgovor o socijalnim katoličkim radnicima, uvijek se opaža, kako se svagdje s velikim oduševljenjem spominje ime Leona Harmela. Zasluguje li on, da se njegovo ime toliko spominje? Je li uputno govoriti o njegovu životu i radu izvan granice Francuske, da ga tako upoznaju i drugi katolici i socijalni radnici? Kad čovjek pročita njegov životopis, što ga je napisao G. Guittou D. I.), mora da na sva ta pitanja pozitivno odgovori.

Pred više od 50 godina tražio je Harmel i radio na tom, da mi katolici ne samo socijalno djelujemo, već da u tom djelovanju budemo vođe. Da u tom uspije tražio je on što dublji vjerski život u poduzetnika. Osim toga puno se trudio, da organizira radništvo te je tako proveo čitav život boreći se neumorno, da može što jače utjecati na socijalno zakonodavstvo države. Svoje misli i svoje iskustvo nije nigdje sistematski obradio. U raznim brošurama, listovima, na kongresima i u privatnim razgovorima nastojao je, da proširi svoje ideje, koje je ostvario u velikoj svojoj tvornici u Val des Bois, blizu Reims-a. U tom je mjestu gdje se još i danas vide strašni tragovi posljednjega rata, radio Harmel da harmonički poveže radnika i industrijalca na temeljima katoličkog svjetovnog nazora.

Njega je nada sve zanimalo pitanje, kako da se uredi odnosaj bogatih posjednika spram onih, koji ništa ne posjeduju. Gledao je, kako da se odstrane sve štetne posljedice sadašnjeg gospodarskog reda, kako da se izravnaju tolike protivnosti današnjega društva. Stoga se i najviše brinuo za radnike nastojeći, da njihovo pitanje riješi u isti čas sa materijalne i duševne strane.

Harmel nije nikada tražio svoju ličnu korist već samo dobro zajednice, premda su ga njegovi drugovi radi toga oštro napadali. Vjera mu je davala snage, da svom dušom ljubi zajednicu pa tako nije moglo njegovo djelo ostati samo pokušaj, već je moralo dovesti do uspjeha.

Golema koncentracija današnjeg gospodarstva, kapital koji biva sve više neosoban, uništiti će tip prijašnjeg poduzetnika, koji je bio usko vezan sa svojom tvornicom i svojim osobljem. Internacionalni posjednici akcijâ, nadzorni vjećnici, ravnatelji gube vrlo lako osobnu ćudorednu odgovornost spram svojih radnika. I tu nam je lijep primjer Harmel. U one dane, kad je gospodarski liberalizam vladao cijelim svijetom, upozorivao je Harmel da i u

* Leon Harmel, Spes, Paris.

gospodarstvu mora vladati Božji zakon, koji u čovjeku gleda čovjeka, a nesamo grubi dobitak.

Premda je i te kako dobro poznao potrebu studija socijalnog pitanja, gledao je život i ljude onako kakovi jesu, ne gubeći nikad s vida ideal, za kojim moraju svi ići. Harmelu je bilo jasno, da se ne smije samo obećavati nebo, koje će riješiti sva pitanja, već da čovjek mora ovdje na zemlji pomoći drugome koliko samo može, stoga se trudi da pravedno riješi pitanje plaće, radničkog ugovora, pitanje opskrbe obitelji i socijalnog osiguranja. Produkcija i dobitak nije njemu nikad bilo prvo; već je on gledao čovjeka i njegovu dušu, i to ne čovjeka pojedinca već čovjeka i njegovu obitelj. I on je govorio o »Caritas« i vršio je, jer je ljubio ljude, ali je uvijek stavljao na prvo mjesto pravo i pravednost. Dobro je znao da i drugi katolici vide današnju socijalnu bijedu, ali nije mogao razumjeti kako i neki od njih mogu imati pred očima samo unosnu dobit.

Jako ga je bolelo, kad je vidio kako se odnosi između kapitala i radnika sve više zaoštruju; vidio je kako će ovaj na oko nepromostivi jaz dovesti do klasne borbe. Htio je to da na svaki način spriječi: socijalnim vođenjem svojih poduzeća, dalekovidnim osnivanjem radničkih društava, mudrim i požrtvornim pripremanjem raznih kongresa i vođenjem hodočašća u Rim.

Nikad se nije tužio na zlobu ljudi i današnjih dana. Krasnim riječima govori o silnom značenju moderne tehnike:

»Veličanstveni ritam parnih strojeva, zvuk najsavršenijih aparata, bučni život tvornica te konačno cio svijet modernoga rada krasna je hvala Bogu u čast, koji je čovjeka stvorio i nadario ga razumom i genijalnošću. Dim, što se diže put neba iz silnih tvorničkih dimnjaka ne izlazi iz kakvog paklenskog kotla, već je sličan blagoslovljenomu kadu mirisnog tamjana, jer se vije put nebeskih visina kao znak posvećena posla.«

Nije on nikada običavao hvaliti lijepa stara vremena, već je bio sretan, što je dijete svoje dobe. Često je znao kazati:

»Svoje doba razumjeti i s njim živjeti glavni je uvjet da ga djelima popravljamo. Kad bih imao priliku da biram dan svoga rođenja, ja bih uzео baš ovaj. Nikada nije bilo ljepšeg vremena da u njemu živiš i radiš, od ovoga.«

Stoga je razumljivo, da je ovaj čovjek u svojim idejama ostao uvijek mlad. Premda je rođen 17. veljače 1829., mislio je i radio na izmaku 19. stoljeća sa svojim najmlađim drugovima. Nije se bojao ostati sam, a opet nije druge razdraživao.

Da razumijemo toga čovjeka moramo znati, da je vrlo rado i mnogo molio. Rješenje socijalnog pitanja tražio je u vjeri, dok ga je ljubav spram Boga gonila, da zataji sebe i ljubi svoga bližnjega. Čini se, da mu je ono povjerljivo općenje s Bogom, a napose ono intimno sjedinjenje s Njim u svetoj pričesti davalo snage i novog svijetla, da zemaljske stvari pravo gleda te u kušnjama ostane na visini i ostane pobjednikom nad svim poteškoćama.

II. Prijatelj radnika.

Harmel ne potječe od plemićke obitelji. Njegovi su predi jednostavni marljivi radnici, koji su se sa sjevera Francuske preselili 1841. u Val des Bois, jer im se taj kraj činio zgodnim da tu otvore svoju tkaonicu. S njima došao je i lijepi broj radnika iz istoga kraja, koji su bili prvi radnici u toj tkaonici. Tako je nastalo veliko poduzeće, koje je jako bujno procvatelo teškim radom, štednjom i mnogim žrtvama. Ali onaj socijalni svjetski poziv, koji je tamo doveo mnoge crkvene i svjetske dostojanstvenike, dobila je ta tvornica istom po Leonu Harmelu.

Dugo je Leo kolebao, koje će zvanje izabrati. 1848. revolucija, koja nije bila revolucija građana kao ona 1789. i 1830. već revolucija radnika, otvorila mu oči da upozna svu bjedu radničkih slojeva. Bilo mu je tada tek 19 godina, a već tako lijepo piše svojim roditeljima:

»Kad bi svi bogataši bili tako plemeniti i milostiva srca kao vi, ne bi bilo nikada došlo do ovako strašnog krvoprolića. Pauperizam, ta grdna rana na tijelu modernog društva bio bi nepoznat i radničko pitanje ne bi bilo nerazrješivi problem.«

Na putovanjima 1853. prije nastupa u poduzeću, upoznao je svu veličinu i veliko širenje radničkih nevolja. Izvesti ljude iz ovog položaja bila mu je i ostala glavna životna zadaća. On je htio da se u prvim redovima bori za napredak i procvat radništva. Gonilo ga na to duboko ovsjedočenje, da na o b r a z b a i p o s j e d n a m e ć u p r i j e s v e g a o b v e z e.

Njemu su bile poznate socijalne ideje Lamennaisove, de Comtove, Montalambertove i Le Playove, divio se silnoj poštovnosti Ozanama, čuo je za Kettelera i Vogelsanga, ali on sam pode svojim putem. Proučavanje i razmišljanje o socijalnim problemima nije odgovaralo njegovoj naravi, jače je na nj djelovala riječ Spasiteljeva: *»Misereor super turbam. — Zao mi je naroda.«* Harmel je nastojao da što prije i svestranije pomogne ovim bijednicima. Što je god. 1873. kazao na prvom kongresu katoličkih radničkih društva, to je prije i poslije u svakoj prilici naglašivao:

»Velika je zadaća našega vremena, spasiti našu braću radnike. Zar nije gospodar mnogoj nevolji i sam kriv? Ne traži li najstroža pravda da tvornica ne ubija tolike duše?«

I nije Harmel pretjerivao, kad je pri koncu svoga života kazao:

»Čitav sam svoj život radio da podignem svoj narod, probudjući u njemu inicijativu i svijest odgovornosti. Da ovu zadaću valjano riješiš moraš prije svega dobro poznavati živu knjigu t. j. čovjeka sa svim njegovim željama i težnjama. Ja sam sa radnicima živio i slušao kucaje njihovih srdaca.«

I Harmelov život poznaje razvitak. Ne samo knjige, već i težak život, a napose oštra kritika prijatelja i neprijatelja naučiše ga, da češće puta zauzme drugo stanovište. No uvijek je

bilo jasno, da kršćanska načela moraju voditi i gospodarski život i da je poduzetnik dužan predati se sav svojim radnicima. Kako će to tko razviti, u tom je puštao slobodne ruke. Od prastarog patrijarhalnoga odnošaja, došao je on do toga, da se ravna po pravilima modernih organizacija. Od oca postao je brat radniku, Javno je govorio da sve, što se za radnika učini, mora radnik sam provesti:

»Radnik mora surađivati u svemu, što se za nj uradi. Tako radi i otac, kad hoće da djeca sudjeluju u njegovim poduzećima. Sva dobroćin tva gospodara ne vrijede ništa, ako nisu plod radničkih udruženja.«

Harmel je ispočetka propagirao zajedničku organizaciju gospodara i radnika. Kasnije je sam uvidio, da to ne može biti:

»Zajednička organizacija traži u gospodara veliku dušu, duboku vjeru, a u radnika dostatnu stručnu spremu, apsolutno povjerenje u gospodara i u njegovo poštenje. Istina je, da će se naći malo gospodara koji će pristati na zajedničku organizaciju. Ali i radnici gledaju radije svoju organizaciju u obrani svojih interesa.«

Opet radi Harmel da dođe do zajednice rada, on upoznaje da će tada mir i veselje podignuti sposobnost radnika. Ne će on radničke robove, već slobodne ljude. Stoga osniva u svojim tvornicama radnička vijeća za radnike i radnice. Ta će se vijeća sastajati svakih 14 dana, te će vijećati i pregovarati o svim radničkim pitanjima. Tako je već 1870. uveo ono, što su drugi uveli istom koncem ovoga stoljeća. Sam priznaje:

»Radničko vijeće olakšalo je i umekšalo međusobne odnošaje. Vladala je među nama neka dobrovoljna privrženost, a ta je 1000 puta bolja od svake sile.«

Kako je u radniku gledao čovjeka i kršćanina, bilo mu je više do duše i spasa njezina, već do materijalne koristi. To je htio svagdje provesti. Glavno mu je sredstvo bilo, da svojim radnicima ne da samo najnužnije, već im je pomogao da mogu lijepo živjeti i doći do vlastitog imetka. To mu je u njegovoj tvornici pomalo i uspjelo.

Svim je silama radio na tom, da se radnik podigne. Odatle one lijepe riječi: »Ne vidimo li da radnik može pripadati gornjim krugovima, dok mnogi bogataš ne poznavajući važnosti svoga zvanja pada u niže slojeve?« —

Sve protivštine i neuspjesi nisu ga smeli u tom radu. Više puta ostao je posve sam, osobito među svojim drugovima, premda su mnogi od njih vođeni onom pravom kršćanskom ljubavi stvorili idealnu upravu radionice, ali bez sudjelovanja radnika. On ih je uvijek upozorivao, da moraju paziti više na suradnju nego na dobrotvornost. Onima pak, koji su mu predbacivali da radnike odgaja, da im daje sudioništva u svojem poduzeću te ih tako organizira protiv sama sebe, odgovorio bi lijepo: »Radnici će se i bez Vas organizirati, šta ćete Vi onda imati, ili još bolje što dobiva tim Isus Krist?« —

Kad su ga gasnije još jače napadali radi njegovih kršćanskih radničkih stručnih organizacija, jer da na taj način unosi u radničke krugove revolucionarni duh, odgovorio je jako dobro:

»Ako se hoće napadati na katolike, onda se mora udarati na one, koji ništa ne čine za narod već prepuštaju polje rada samim socijalistima i tako doprinose da radnici vide samo u njima svoje dobrotvore.«

Da u svojim poduzećima sačuva i učvrsti socijalni rad, uzeo je u pomoć sve one sile, što ih pruža katolička vjera. Vidio je jasno da samo Božja milost i snaga može svladati samoljublje i da Kristov primjer može čovjeka dovesti do toga, da se rado za druge žrtvuje. To je isto tražio od sebe i svih svojih i taj duh živi još i danas u njegovoj obitelji. Nije bio nikakav fanatik, koji bi nametao vjersko osvjedočenje svojim podređenima. Sam je svagdje prednjačio dobrim primjerom. Poznavao je moć molitve. Stoga se preporučuje svima, a napose bolesnicima, da mole za uspjeh njegova rada.

Sredina, u kojoj je počeo da radi, bila je posve bezvjerska. To je smetalo uspjeh. Stoga brzo uvidi, da mu valja preobraziti taj milje i tako polagano udariti novim putem. Tri prve sestre milosrdnice stigose 2. veljače, 1861. u tvornicu, da se posvete bolesnicima. Sagradio je i malu tvorničku kapelicu. Moglo je u nju stati najviše stotinu ljudi. Kapelica je bila u početku uvijek prazna. Školska braća i školske sestre vodile su škole njegovih tvornica. Njima je valjalo dati djeci ne samo početke znanosti, već i prve temelje vjere. Sve to nije pomoglo. Napredak opazio se tek onda, kad je izvana doveo u svoja poduzeća posve kršćanske obitelji.

U korist radnika tražio je suradnju države, koju su mnogi teoretičari i praktičari zabacivali. Jer država mora da se brine za dobro zajednice, radio je na zakonu za zaštitu radnika, da tako i one, koji se tome opiru, prisili na socijalni rad. Sve je to bilo u zametku. Njegove zahtjeve iznosio bi u parlamentu prijatelj Albert de Mun, generalni tajnik radničkih udruženja. Radio je Harmel i na tom da osnuje kršćansku radničku stranku, koja će se zalagati za radničke interese.

Čovjek se mora diviti radu i djelovanju ovog poduzetnika. Njega je vodila samo jedna briga: kako da pomogne svojim radnicima. Sav njegov socijalni rad tačno je proveden po lijepoj onoj radničkoj okružnici *»Rerum novarum«*.

III. Socijalni odgojitelj i apostol.

Leo Harmel nije mogao skučiti svoj opsežni rad na onaj uski djelokrug, u kojem je živio. Što je mislio i stvarao, moralo je prodrijeti i u šire krugove. U tom ga je pomagala misao, koju je ovako formulirao:

»Socijalizam stavio si je za zadaću, da osveti kraljevstvo Kristovo, što ga je prognala požuda za novcem i samoljublje poduzetnika. Da, križ se ljulja,

on će pasti, njegova će težina uništiti današnje društvo u budućem socijalnom ratu. Lijepo je možda gledati oluju na moru s obale, ali mi smo, gospodo, svi na tom brodu, komu prijete pogibelj. Požurite se i izvršite svoju dužnost.»

Već prije Harmela i iza njega govorilo se, pisalo i radilo socijalno. Jasno su mnogi uvidjeli, kako napredak tehnike, sve veća požuda za dobitkom otimlje radniku svako ljudsko pravo te ostaje bez doma i obitelji, skučen u najgorim stanbenim prilikama, nikad siguran, što ga sutra čeka, i rob svojih gospodara. O svemu se tome debatiralo, ali nitko nije pristupio radniku, da o svemu tome s njim govori. Nitko se nije odvažio k poslodavcu, da ga uputi na pravi put.

Jedini Harmel izlazi na poprište, izvješćuje u manjim i većim skupinama, referira u višim i nižim krugovima, što hoće i što je postigao. Uvijek pošten, možda ne uvijek dosta oprezan, tražeći uvijek nove suradnike. Zadaću intelektualca označuje ovako: »Zadaća je intelektualca u glavnom odgojna. Ne smije tražiti časti i isticanja. Valja da pazi, kako će u masi naći elitu, te je odgojiti kao vođa radnika.«

Od klera je očekivao mnogo. Značajne su njegove riječi:

»Mi ćemo olakšati kleru posao, po kojem će Crkva doći opet do socijalnoga utjecaja i tako prebroditi onaj jaz, što ga je revolucija iskopala između naroda i klera.«

Da u tom uspije, uredio je u Val des Bois socijalne ferijalne tečajeve za svećenike i bogoslove. Budući da ih je bilo svake godine sve više, polazio je kasnije s njima u St. Guenten u kolegij svećenika Srca Isusova. God. 1895. bilo je na kongresu preko 400 učesnika iz 30 biskupija. Harmelu je uspjelo na ovaj način, da najsposobnije ljude oduševi za socijalan rad. Duskora pohađali su njegove tečajeve i lajici, koje možemo mirne duše nazvati pretečama glasovitih »*Semaines sociales de France*«.

Premda je Harmel uvijek radio u najboljem sporazumu sa crkvenim poglavarima, stalo se vanredno oštro napadati na njegove socijalne svećenike. Nadjevali su im kojekakva pogrдна ime-na kao: Novajlije, utopisti, demagozi, a i modernisti. Kako se je Harmel po želji pape Lona XIII. približio republici, prenijelo se sve to na političko polje te je borba bila vrlo oštra. A kad se stalo spominjati *K r š ć a n s k u d e m o k r a c i j u*, razbjesniše se nekoji do ludila. Harmel ostade miran. Papa Pio X. brzo upozna pošteno nastojanje Harmelovo te ga je svakom prilikom štitio.

Najveće je veselje bilo Harmelu raditi na socijalnom školovanju samih radnika. Nastojao je, da najsposobnije svoje radnike zadoji svojim duhom i da ih onda pošalje kao apostole rješenja socijalnog pitanja po čitavoj Francuskoj. Najblagoslovljenije djelo za katolike Francuske bila je ona uska veza, kojom je Harmel

vezao svoj rad sa radničkim udruženjima Alberta de Muna. Iz te je škole izašlo djelo Manuel d' une corporation chretienne sa 250 stranica. U njemu iznosi Harmel svoje djelovanje na vjerskom i socijalnom polju. Sve je to proživio u jakom praktičnom radu. Čovjek se čudi, koliko je Harmel stvorio. Tu su štedionice, konzumna društva, društva pripomoći za gradnju kuća, životna osiguranja, knjižnice i t. d. Nemojmo pri tom zaboraviti, da je sve to ostvareno i usavršeno u 70. godinama prošlog stoljeća, kad je smisao za socijalan rad bio na ništici.

Puno je teže bilo odgajati poslodavce. Tu je Harmel govorio sa vjerskog stanovišta, tražeći najprije pravednu plaću. Duskora je pošao dalje i ovako dokazivao: »Strojevi i tvornice uništavaju obiteljski život. Dužnost je gospodara da ovu štetu popravi zgodnim sredstvima.« U tu svrhu izdade 1886. Catechisme du Patron, koga su teolozi i gospodari pročitali i proučili. U njemu iznosi jasno sve pravedne zahtjeve. U toj knjizi ima puno toga, što bi nam i danas dobro došlo. Kad bi mu prigovarali, da nije moguće izvesti što on hoće, upro bi rukom na svoje tvornice i značajno dodao, da drži da je to najveća nesreća, što je svojoj djeci ostavio toliki imetak te im ne treba raditi. Vrlo važne riječi. Ne može onaj razumjeti bijedu i nevolju nižih klasa, koji ih nije nikad vidio, a kamo li proživio. Premda je Harmelu uspelo sazvati sve gospodare na ozbiljan dogovor, malo ih je pošlo za njim. Navodili su stotinu razloga protiv njegovog rada. Glavni razlog nije nitko spomenuo, a taj je svakomu jasan. Sve stoji do toga, kako se shvaća dostojanstvo čovjeka i moć kapitala.

Kad je izašla Leonova okružnica »Rerum Novarum« stao je Harmel sa svojim duševnim prijateljima raditi svom silom, da krasne papine smjernice u rješavanju socijalnog, napose radničkog pitanja provede u život. Punih 20 godina radio je još na tom polju po čitavoj Francuskoj tražeći svagdje djelotvorno pomoć za svoje prijatelje — radnike.

Leo Harmel sigurno je uvidio i ako toga nije kazao, da je sav njegov socijalni rad našao krasnu sankciju u papinoj okružnici. Njegov rad proslavljen i potvrđen krasnom okružnicom najvećeg socijalnog Pape našao je uskoro nasljednika i u drugim zemljama. Ostavljajući po strani Švicarsku i Austriju, iznijet ćemo drugom zgodom nekoje veleindustrijalce iz Njemačke, ne samo katolike već i protestante, da svatko odmah uvidi, koliko je učinila papina okružnica i da se po njezinim načelima može jedino uspješno provesti pravedno rješenje socijalnog pitanja.

Josip Müller D. I.